

**ORYANTALİZM VE OKSİDENTALİZMİN COĞRAFI SINIRLARI,
FARKLI COĞRAFYALARA YANSIMALARI***

**GEOGRAPHICAL BOUNDARIES OF ORIENTALISM AND OXY-
CENTRALISM AND THEIR REFLECTIONS ON DIFFERENT
GEOGRAPHIES**

Nurdane ATEŞ**
Handan ARSLAN***

Özet

Batı'nın, tarih boyunca siyasi, kültürel ve ekonomik alanda hegemonya kurma çabası, Batı dışı toplumlara ötekileştirme ve kendini merkezde konumlandırma eğilimi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum, Batı'nın kendini gelişmiş, ileri diğer toplumlara ise geri, ilkel olarak görmesiyle somutlaştırılmıştır. Batı'nın Batı dışı toplumlar üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonya ve üstünlük ilişkisi Oryantalizm ile güç kazanmış ve zamanla Batı dışı toplumlarda Oksidentalizmin gelişmesine uygun ortam hazırlamıştır. Doğu'ya Batı perspektifiyle bakma anlamına gelen Oryantalizm ve Batı'ya Doğu perspektifiyle bakma anlamına gelen Oksidentalizm kavramları, Doğu-Batı ilişkilerinin yönü açısından önem arz etmektedir. Oryantalizm ve Oksidentalizm kavramları zaman içinde farklı anlamlar kazanmıştır. Bunun sonucunda Oryantalizm ve Oksidentalizmin sınırlarında değişimler olmuştur.

Bu çalışmada amaç, Coğrafya biliminin temel prensipleri çerçevesinde Oryantalizm ve Oksidentalizmin alanını, sınırlarını ve farklı coğrafyalarda yansımalarını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda açıklayıcı eleştiri yöntemi tercih

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 15.03.2024; **Kabul tarihi:** 12.04.2024
Kaynak gösterilme: ATEŞ, N.-ARSLAN, H. (2024): "Oryantalizm ve Oksidentalizmin Coğrafi Sınırları, Farklı Coğrafyalara Yansımaları", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /1, s. 85-98.

Katkı Belirtme ve Teşekkür: Bu çalışma, Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Biriminin İSBF.22.07 nolu projesi ile desteklenmiştir. Makale birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Elazığ / TÜRKİYE nurdane-ates@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7038-9627>

*** Dr. Öğr Üyesi, Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Coğrafya Bölümü Elazığ / TÜRKİYE hcaglayan@firat.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2148-7511>

edilmiştir. Ayrıca Coğrafi Bilgi Sistemleri programı aracılığıyla Oryantalizm ve Oksidentalizmin coğrafi sınırları mekânla ilişkilendirilerek somut hale getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Oryantalizm, Oksidentalizm, coğrafi sınırlar ve farklı coğrafyalar

Abstract

Throughout history, the West's efforts to establish hegemony in the political, cultural and economic spheres have taken the form of marginalizing non-Western societies and positioning itself at the center. This situation is concretized by the West seeing itself as advanced and other societies as backward and primitive. The relationship of hegemony and superiority that the West seeks to establish over non-Western societies has gained strength with orientalism and has prepared a favorable environment for the development of occidentalism in non-Western societies over time. The concepts of Orientalism, which means looking at the East from a Western perspective, and Occidentalism, which means looking at the West from an Eastern perspective, are important in terms of East-West relations. The concepts of Orientalism and Occidentalism have acquired different meanings over time. As a result, the boundaries of Orientalism and Occidentalism have changed.

The aim of this study is to determine the field, boundaries and reflections of orientalism and occidentalism in different geographies within the framework of the basic principles of geography. For this purpose, explanatory criticism method was preferred. In addition, through the Geographic Information Systems program, the geographical boundaries of Orientalism and Occidentalism have been made concrete by associating them with space.

Key words: Orientalism, Occidentalism, geographical borders, and different geographies

Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya Kuzey-Güney ayrımına göre konumlandırılmış olsa da Doğu-Batı eksenindeki karşılaştırmalar devam ederek Oryantalist ve Oksidentalist söylemler ile güncelliğini korumuştur. Batı, jeopolitik öngörülerini ve emperyal eylemleri için bir meşrulaştırma aracı olarak hayali bir coğrafya üretmiştir. Batı kendisini Batı-Doğu, biz-onlar, Oksident (Batı)- Orient (Doğu) karşılaştırmaları yoluyla tanımlamıştır (Gökmen, 2012, s. 41). Edward Said'in de vurguladığı gibi iki kutuplu dünya anlayışı ötekinin formüle edilmesinde önemli rol oynayacak ve Batı kendisini ötekinin durduğu yere göre tanımlayacaktır. Doğu'nun sorunlu betimlemesi Batı'yı daha merkeze oturatarak Batı dışındaki toplumları geliştirmekte olan toplumlar kategorisine yerleştirecektir (Anaz, 2012, s. 25). Oryantalizm hali hazırda sınırları belli olmadığı, kronolojik bağlamda ise sınırları tamamen konmamış bir konudur. Oksidentalizm ise içeriğinin tam olarak algılanmadığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Çaycı, 2015, s. 9). Oryantalizm, Doğu'ya Batı perspektifiyle bakmadır. Oksidentalizm ise Doğu tarafından Batı'nın yazılması, kurgulanmasıdır. Bu bağlamda mekânsal sınırları net

olmayan Oryantalizm ve Oksidentalizm kavramları farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır.

Oryantalizm, Batı'nın Doğu'ya ilişkin imajları, Batı'nın Doğu'yu nasıl algıladığı, temsil ettiği ve anlamlandırıldığına dair analizler bütünüdür. Diğer bir ifadeyle Batı tarafından Doğu'nun, kültürel ve ideolojik kurumları, bu kurumların yarattığı sözcükler, hayaller ve öğretilerle bezenmiş bir söylem yoluyla algılanmasıdır (Uluç, 2009, s. 141). Oryantalizm salt politik bir tema olmadığı gibi, Doğu'ya ilişkin büyük, tanımlanmamış metinlerin bir derlemesi ve Doğu dünyasını baskı altında tutmaya yarayan Batı'nın emperyalist projesinin temsilcisi değildir. Jeopolitik bilincin araştırma metinlerindeki, estetik, ekonomi, sosyolojik tarih, filoloji alanındaki metinlerdeki dağılımıdır. Bu temel bir coğrafi ayırım değil (dünya eşit olmayan iki yarım, Doğu ve Batı'dan oluşur), daha ziyade araştırmaya dayalı buluş, filolojik yeniden yapılanma, psikolojik çözümleme, tasvir gibi araçlarla yaratılmıştır (Said, 2013, ss. 21-22). Sibai'ye göre Oryantalizm Doğu araştırmaları anlamına gelir (Sibai, 1993, s. 25). Kontny'e göre ise Oryantalizm bir bilim dalı, bir söylem tarzı, bir siyasal ideoloji ya da bir dünya görüşü olarak görülebilir. Oryantalizm temelde "biz-onlar" düalizmine dayanmaktadır. Oryantalizm, kendisini "Batılı" olarak adlandıran siyasal kültürel bir yapıya ait hisseden bir kişinin, "Şarklı" olarak adlandırdığı unsurlar hakkında yaptığı açıklamalardır (Kontny, 2002, s. 117). Oksidentalizm, F. Coronil'in belirttiği gibi ötekinin ben tarafından farklılaştırılması ve benin öteki tarafından istikrarsızlaştırılmasıdır (Coronil, 1996, aktaran Çaycı, 2015, s. 42). Chen'e göre Oksidentalizm, kendi Batılı ötekisini oluşturan Doğu'nun kendine mal etme sürecinde aktif olan ve kendi yaratıcılığına izin veren söylemsel bir pratiktir (Chen, 1995, ss. 4-5). Venn ise, Oksidentalizmi dünyanın modern olması ve Avrupa'nın Batı olması şeklinde belirtmiştir (Venn, 2000, s. 19). Buruma ise Oksidentalizme, daha farklı bir açıdan yaklaşmış ve Oksidentalizmi Batı'ya yönelik bir düşünceye karşı açılan savaş olarak ifade etmiştir (Buruma, 2004, s. 279).

Oryantalizmin savunucuları, Doğu'ya sosyo-kültürel açıdan Batı perspektifiyle bakarken yani Doğu'yu ötekileştirirken, Oksidentalizmin savunucuları da Batı'yı ötekileştirmişlerdir. Dolayısıyla Oksidentalizm, Batı'nın Doğu'yu algılama şekline yönelik değerlendirmesine karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Doğu kendisini İslamcılık ve moderniteyle savunmuş ve bazı yönlerden kendilerinin üstün olduğu fikrini benimsemişlerdir. Fakat Oksidentalizm tam da bu noktada ikiye ayrılmıştır. Bunlar: Doğu'yu, Batı'dan üstün görme yolunu benimseyenler ve Doğulu olmaktan kaçınıp Batı'ya, entegre olarak kendi varlıklarını devam ettirenlerdir. Fakat İkinci durumu benimseyenler bunun bir asimilasyon olduğunu göz ardı etmişlerdir.

Batı'nın Doğu'yu nasıl algıladığı kadar Doğu'nun da Batı'yı nasıl algıladığı, Doğu-Batı ilişkilerinin yönü açısından önem arz etmektedir.

Batı'nın Doğu'yu, Doğu'nun da Batı'yı anlama ve tanımlama süreci aslında bir takım temsil ve algılardan ibarettir. Bu algı elbette basit bir tanıma süreci değil güç, hegemonya ilişkisidir. Oryantalizm ve Oksidentalizm arasındaki ilişki temelde güç ilişkisi üzerine kuruludur. Bu güç ilişkisi Batı'nın Doğu üzerinde kurduğu hegemonyaya dayanır. Bu bağlamda üstünlük ilişkisine göre Doğu yeniden kurgulanır. Bu kurguda Batı, Doğu'yu gizemli ve geri kalmış gibi nitelendirmelerle betimlerken yani bir öteki yaratırken kendi konumu da bu betimleme çerçevesinde netlik kazanmıştır. Batı'nın Doğu üzerinde kurduğu bu güç ve hegemonya, zaman içinde değişiklik gösterse de Batı bu gücü rönesans, reform ve coğrafi keşiflerle desteklemiş ve sanayi devrimiyle farklı bir noktaya taşımayı başarmıştır.

Oryantalizmin Alanı ve Coğrafi Sınırları

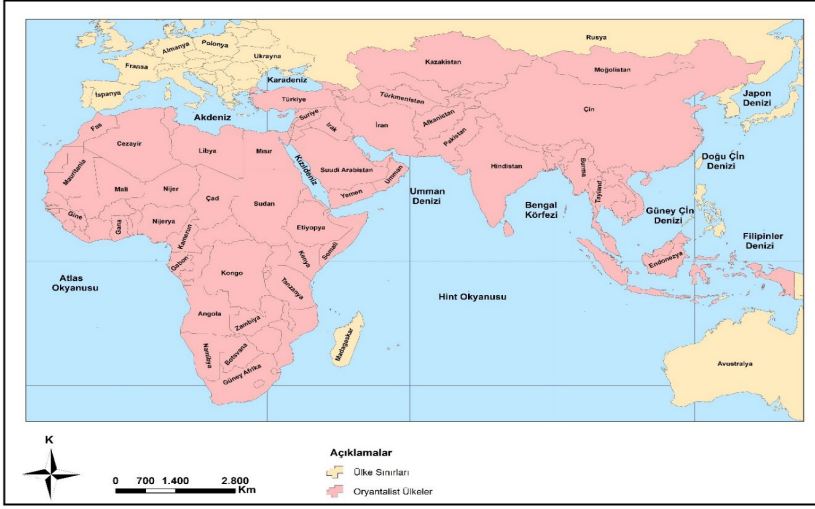
Batı, Doğu (Orient) çalışmalarına Arapça ve İslâmiyet'i araştırmakla başlamıştır. Daha sonra dini ve siyasi nedenlerle hız kazanan bu çalışmalar, Batının sömürgeci anlayışıyla yeni bir boyut kazanmış ve tüm Doğu dillerini, örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini ayrıntılı olarak araştırmıştır (Sibai, 1993, s. 37).

Doğu medeniyetini inceleyen araştırmacılar Avrupa'da Şarkiyatçı olarak kabul edilmiştir. Bu isim Yunanca çalışan Helenistler, Latince, çalışan Latinistler ve eski Ahit'in dili olan İbranice çalışan Hebraistler ile kurulan bir analogiden hareketle türetilmiştir. Bunlardan Helenistler ve Latinistler klasikçiler, İbranice çalışanlar ise Şarkiyatçı olarak adlandırılmıştır. Şarkiyatçıların ilgi alanı zamanla İbranice'nin ötesine geçmiş, ilk olarak diğer Orta Doğu dil ve kültürlerine sonra ise, Asya'nın uzak medeniyetlerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir (Lewis, 2014, s. 304).

Oryantalizm kavramının anlamı zaman içerisinde çeşitli değişimler gösterir. Bu değişimlere bağlı olarak kavramın coğrafi sınırları da değişmiştir. Bu durum beraberinde Oryantalizmin coğrafi sınırlarındaki muallaklığa yönelik tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda literatürden hareketle, Oryantalizmin coğrafi sınırları, Coğrafi keşifler öncesi ve Coğrafi keşifler sonrası dönem olmak üzere iki farklı dönemde değerlendirilebilir.

1. Coğrafi Keşifler Öncesi Dönem: Bu dönem Oryantalizmin birinci dönemidir. Dönem içerisinde oryantalizmin coğrafi sınırları, Asya ve Afrika kıtalarının belirli kesimlerini kapsar. Ülke bazında değerlendirilecek olunursa bugün Türkiye'nin bulunduğu topraklar başta olmak üzere, Suriye, Mısır, Lübnan, Filistin, Irak gibi ülkeleri içine alır. (Bkz. Harita 1). Yani Oryantalizmin bu dönemdeki coğrafi alanı Müslüman Akdeniz ülkelerini kapsıyordu. Bunun nedeni Avrupalıların bu ülkelere kolayca ulaşabilmesidir (Germaner ve İnankur, 1989, s. 9).

2. Coğrafi Keşifler Sonrası Dönem: Oryantalizmin coğrafi sınırları, yeni yolların bulunması ve bunun neticesinde farklı coğrafi alanların keşfi ile

Harita 2. Oryantalizmin Coğrafi Sınırları (Coğrafi Keşifler Sonrası Dönem)

Oksidentalizmin Alanı ve Coğrafi Sınırları

Oksidentalizmin asıl inceleme konusu modernliktir. Oksidentalizmin inşa gerekçesi olan Oryantalizm Avrupa'nın üretimidir. Oksidentalizmin inceleme öznesi olarak öne sürülen Üçüncü dünya ve İslam dünyasının temel sorunu modernleşmedir (Kutluer, 2006, s. 445). Oksidentalizm, Batı'nın düşmanları tarafından kendisine uygun görülen insanlıktan uzak resimdir. Oksidentalizm, İslam'a özgü bir sorun olmadığı gibi sadece Orta Doğu hastalığına indirgenemez. Aslında, 50 yıldan fazla süredir Japonya'da görülen bir rahatsızlıktır. Oksidentalizm, Kapitalizm, Marksizm ve diğer modern öğretiler gibi dünyanın Batı dışında kalan bölümlerine ulaşmadan önce Avrupa'da doğmuştur (Buruma ve Margalit, 2006, s. 315).

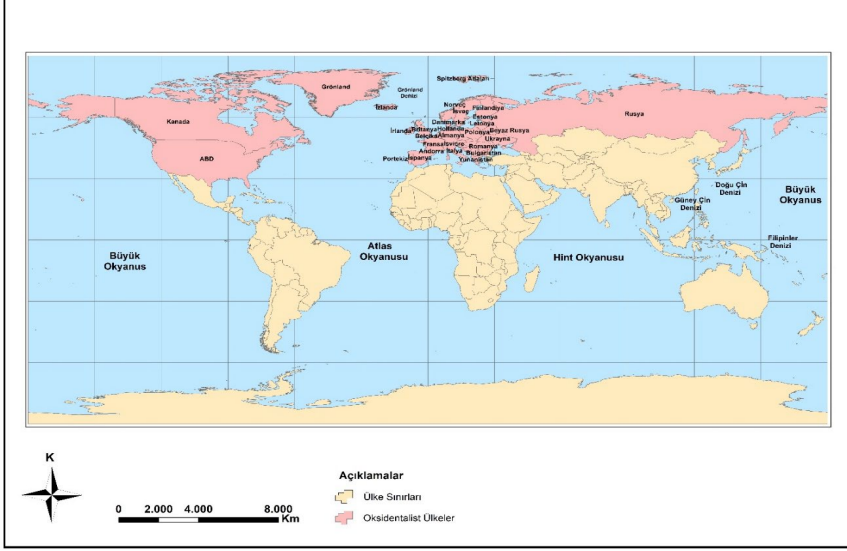
Sistemantik yaklaşım tarzıyla Oryantalizm ve Oksidentalizm, bilgi temelli şekillenmek zorundadır. Oryantalizm deneyimlerini bilgi temeli üzerine inşa ettiği gözlemlenmektedir. Bu durum Oksidentalizm içinde geçerlidir. Araştırmanın mekânı ve nesnesini tespit etmeden meseleye girişmek mümkün değildir. Dolayısıyla araştırma mekânının sınırları tayin edilerek, detaylı bilgiye ulaşıldıktan sonra Oksidentalizm için kıyımdama süreci başlamış olacaktır (Çaycı, 2015, s. 146). Bir yönüyle Sosya-coğrafi duruma karşılık gelen Oksidant daha çok sosyo-kültürel ve ideolojik bir duruma karşılık gelir. Oksidant, Oryantalizm varlık ve bilgi piramidinin tersine çevrilmiş halini yansıtmaktadır. Yani Doğu'nun Batı hakkındaki basamaklıp düşüncelerini yansıtır. Coğrafyanın değişkenliği, Occident (Batı) ve Orient arasındaki çatışma eksenli ilişkiler oluşturmaktadır. Bu ilişki, politika, ekonomik ve sosyo-kültürel fay hattına göre üretilmektedir. Oksidentalizm,

modern zamanlarda dünya sisteminin merkezi olarak adlandırılan bir mekânı, kültürü veya medeniyeti tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Japonya dahil olmak üzere Batı dünyasının kültürel ve medeniyet kodlarını kapsayan kavramsal bir çerçeve sunar. Fakat “Occident/Batı/merkez” iktidar ilişkilerine göre genişleyebilir ya da daralabilir. Yani dün Doğu olarak bilinen bir merkez Batı haline gelebilir. Örneğin Rusya ve Japonya bu şekilde Doğu iken Batı haline gelmiştir (Yavuz, 2006, ss. 109-110).

Doğu ile Batı arasındaki sınır Avrupa içerisinde iz bırakmış olsa da Avrupa ile Doğu arasındaki kültürel maddi düşünsel ilişkiler birçok aşamadan geçti. Fakat genelde Batı Doğu’ya gitti, Doğu Batı’ya değil. Said, Oryantalizm terimini, Batı’nın Doğu’ya yaklaşımını betimlemek için kullanmıştır. Bu terim Doğu’yu, bir öğrenme, bir keşif, bir uygulama konusu olarak, sistemli biçimde yaklaşılmamasını sağlamış olan (ve hala sağlayan) disiplindir. Ayrıca Said, Oryantalizmi, ayırıcı hattın doğusunda kalanlar hakkında konuşmaya çalışan herkesin erişebileceği hayal, imge ve sözcük dağarcığı derlemesini adlandırmak üzere kullanmıştır. Avrupa Doğu’da, Oryantalizmin bu iki yönünü birden kullanarak ilerleyebildiğine göre, bu iki yön birbirine ters düşmez (Said, 2013, s. 83). Batı’nın bugünkü gücü “Düşünüyorum, öyleyse varım” epistemolojik projesinden gelir. Batı, Batı dışında kalan her şeyi tanıyan bir nesneye dönüştürerek bilen bir özne olmayı başarmıştır. Batı izleyen ötekiler ise izlenen nesnelere fakat bu roller mutlak değildir. Batı’nın tabiriyle geri kalanlar bilen özne olabilir. Batı da bilinen nesne haline getirilebilir. Oryantalizm, Batı tarafından yaratıldığına göre, Batı dışı toplumlarda “Batı” olarak bilinen bu olguyu, kökenlerini, içinden geçtiği dönemleri, yapısını ve zaman içinde büründüğü durumu incelemek için oluşturulabilir. Dolayısıyla Batı’nın da diğer kültürlerde olduğu gibi kendisini başkalarının aynasında görmesi ve nesne haline getirilip tarihe konu edilmesi Batı’ya iyi gelebilir (Hanefi, 2004, s. 276). Dolayısıyla tıpkı Batı’nın Doğu’yu algıladığı şekilde Doğu’nun, Batı’yı algılaması ve Batı’nın mevcut gücü üzerinde önemli rol oynayabilecek potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Doğu’nun, bunu gerçekleştirebilecek bilgi ve donanımı taşıdığı söylenebilir.

Geçmişte Balkanlardan başlatılan Doğu bugün Türkiye’den itibaren başlamaktadır. Doğu ve Batı’nın sınırları İslam coğrafyasına göre belirlenmiştir fakat Doğu-Batı, Kuzey- Güney eksenli küreselleşme süreci ile belirsizleşebilir. Modernleşme, tarihsel hiyerarşilerin, coğrafi ayrımlara denkleştirilmesini sağlamıştır. Küreselleşme ise tarihsel ve coğrafi ayrımların merkez-siz ve melez bir dünyanın gelişimine imkan tanımıştır (Aktay, 2006, ss. 431-432). Küreselleşmenin tarihsel ve coğrafi ayrımları kaldırabileceği gerçeği elbette yok sayılamaz. ‘Merkez-siz bir dünya’ söylemi aslında kendi içerisinde Batı merkezci bir rol üstlenerek Batılılaşma sürecini hızlandırmıştır. Oksidentalizmin coğrafi alanı içerisinde, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa kıtasında yer alan ülkeler ve Rusya Oksidentalist ülkeler arasında yer

alır. (Bkz. Harita 3). Oksidentalizm kapsamında yer alan ülkeleri sosyo-ekonomik özellikleri içerisinde değerlendirdiğimizde hepsinin gelişmiş ülkeler kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Bu noktada oksidentalizmin sınırları ülkelerin gelişmişlik durumuna göre farklılık göstereceği ön görülmektedir.

Harita 3. Oksidentalizmin Coğrafi Sınırları

Oryantalizm ve Oksidentalizmin Farklı Coğrafyalarda Yansıması

Oryantalizm ve Oksidentalizmin tarihsel süreci incelendiğinde, mekânsal anlamda farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Oryantalizm, farklı mekânlar için benzer anlamlar ifade ederken bu durumun Oksidentalizm için geçerli olmadığı söylenebilir. Oksidentalizm geliştiği coğrafyanın kültürel, sosyal ve siyasal özelliklerine göre şekillenmiştir. Bu nedenle yakın coğrafyalarda dahi Oksidentalizm farklılık göstermektedir. Bu bağlamda Oryantalizm ve Oksidentalizmin farklı mekânlardaki gelişimleri benzer ve farklı yönleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

İngiliz oryantalizmi, 12. yüzyılda Endülüs'e öğrenim için giden İngilizlerin çabaları ile başlamıştır. Bu dönemde İslam dini ve bilimi ile ilgili ilk çalışmalar yapılmıştır. İkinci aşama ise seyyahlar sınıfı olmuştur. Macera ve servet tutkunu olan seyyahlar İslam hakkında hayali fikirlerin yayılmasına sebep olmuşlardır. 17. yüzyılın ortalarında seyyahların tekelden çıkmış bu alanda profesyonel Oryantalistler yetiştirecek kurumların temeli atılmıştır. Bu yüzyılda Arap dili ve gramerine ağırlık verilmiştir. Böylece köklü araştırmalar yapacak olan araştırmacılara imkan sağlanmıştır. 18.yy. İngiliz Oryantalistleri İslam ile tasavvufun arasını açacak kasıtlı çalışmalar yapmışlardır. 19.yy.

İngilizlerin sömürgeleştirme faaliyetleri Oryantalistleri etkiler. Bu dönemin akademisyenleri siyaset ile yakın ilişki içinde olmuşlardır. Kimi zamanda bir istihbarat görevlisi olarak İngiliz hükümetine hizmet etmişlerdir. 20. yy. ise tasavvufun İslam kökenlerini kabul edenler olduğu gibi Hristiyanlıktan Hint ve yeni Eflatunculuğa kadar çok sayıda yabancı kaynak gündeme getirilmiştir (Derin, 2017, ss. 299-303). Said'e göre Oryantalizm, İngiltere ve Fransa'nın Doğu'ya karşı ince bir duyarlılığıdır. Fransa ve İngiltere on dokuzuncu yüzyılın başından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Doğu'nun ve Doğuculuğun tek egemen güçleri idi. İkinci Dünya Savaşından sonra Doğu'da Amerika öne geçmiş ve konuya aynen İngiliz ve Fransızların geleneksel görüş açıları ile yaklaşmıştır (Said, 1998, s. 15). ABD'de Oryantalist çalışmaların kurumlaşmasında, Oryantalist teşkilatlanmanın gerçekleştirilmesinde Avrupalı oryantalistlerden yararlandı. Avrupalı Oryantalistler, Oryantalist geleneğin Amerika Birleşik Devletlerine taşınmasında köprü görevi görmüştür. Diğer bir ifadeyle Avrupalı Oryantalistler, öğrenci yetiştirerek ve araştırma kurumları kurarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Oryantalizmin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamışlardır (Bulut, 2016, s.155).

Michael Haldrup' un, Tatbiki Oryantalizm olarak tanımladığı Amerikan Oryantalizmi ile Avrupa Oryantalizmi arasındaki fark 'Orient'i tecrübe etme kapsamlarıdır. 'Avrupa Oryantalizmi' doğrudan tecrübelerle oluşurken 'Amerikan Oryantalizmi' dolaylı tecrübe ve soyutlamalarla oluşmuştur. Tatbiki Oryantalizm, gündelik uygulama ve tecrübelerin içine gömülü kuramsallaşmış siyasi pratiklerin biçimlerini inceler ve Oryantalizmin sıradan karşılaşmalarla yeniden üretildiği kültürel/etnografik sicilleri araştırır. Bu açıdan Amerikan medyasının Orta Doğu'yu betimleme şekli oldukça sorunludur. Medyanın sadece olumsuz yönlere projeksiyon tutma temayülünün sonucu olarak bütün Orta Doğulular aynı saplantılı şekil içinde anlaşılır olmuştur. Amerika, bu durumu bölgedeki stratejik çıkarlarını uluslararası insan hakları meselesi adına uygulayarak meşrulaştırma aracı olarak kullanmıştır. Bu bakımdan medenileştirme misyonu ile insan haklarının bu bölgelerde uygulaması aynı işlevi görmektedir. 19. yüzyıl boyunca İngiliz ve Fransız seyyahlar ilkel, geri, aşağı ve mudun gibi kavram ve kelimeleri kendi kolonilerindeki insanları tasvir etmek için kullanmışlardır. Amerika'nın kullandığı dil bu yönüyle kolonyal dönemdeki Batılı seyyahların diline benzemektedir (Gökmen, 2012, ss. 121-122). Oryantalizmin Sosyalist ülkelere yansması benzer sonuçlar doğurmuştur. Sosyalist ülkelerdeki temel sorun, eski Oryantalist geleneği inceleyerek, Marksist metodolojiye ve Doğu'nun yeni siyasal eğitimine uygun bir biçime dönüştürmektir. 1955 yılında Bandung'da düzenlenen Afro-Asya halklarının dayanışma Konferansı, iki kıtanın tarih, sosyal bilimler ve edebiyat alanlarında kültürel olarak yeniden şekillenmesine ivme kazandırdı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi Sovyet Oryantalizmine yeni bir boyut kazandırdı. 1957'de yapılan I. Sovyet Oryantalistleri Kongresi üç ana konuyu ele almıştır: 1. Emperyalist

sistemin çöküşü, 2. 20. Kongreden sonra Sovyet Oryantalizmine düşen görevler, 3. Bandung Konferansının evrensel önemi. Bunların yanı sıra Sovyet Oryantalizmi aynı zamanda politik konularda Avrupa hegemonyasının sonunun geldiğini ve Avrupa merkeziliğin temel eleştirisi ve reddini birlikte değerlendirilmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, savaş sonrasında ortamında Sovyetler Birliği'ndeki Oryantalist çalışmalar gerek yöntemleri, gerekse de vardığı sonuçlar; Sovyetler Birliği'nin dış politikadaki tercihlerine bağımlılık gösterir. Kapitalist Batı'da Oryantalizm ile siyaset arasındaki ilişkinin inceliğine ve gizliliğine karşın, Sosyalist Batı'da bu ilişkinin oldukça açık ve net ifadelerle yansıtıldığı görülmektedir. Sovyetler Birliği'nde Oryantalizmin bilimsel değeri, emperyalist güçlere karşı ulusal bağımsızlık savaşı veren ülkelere destek olma yönünde gelişmiştir. Fakat sonuçta Sovyet Oryantalizmi de, "tarihin öznesi" olarak görmek istedikleri Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın bağımsızlık mücadelesi veren halklarını, kendi ideolojilerini dayattıkları birer "nesne" haline getirmiştir (Bulut, 2016, ss.159-160). Oryantalizm doğası gereği güç ilişkisi içerisinde var olabilmiştir. Bu güç ilişkisi hayat bulduğu coğrafyalarda, bir takım siyasi amaçları gerçekleştirebilmek adına ötekileştirme ve aşağılama şeklinde gerçekleşmiştir.

Doğu'nun Batı'yı anlama ve tanımlama süreci olarak tanımlanan Oksidentalizm her uygarlık için aynı gelişimi süreci ve anlamı ifade etmez. Oksidentalizmin mekana yansımaları, geliştiği coğrafyanın kültürel, sosyal ve siyasal özelliklerine göre şekillenmiştir. Nitekim, 1942 yılında Kyoto'da bir konferansta toplanan bilim adamı grubunun amacı Pearl Harbor'a yapılan saldırıyı haklı çıkarmak olmasa da, asıl fikir Japonya'nın Asya'daki Batılı imparatorlukları etkisiz hale getirme ve onların yerini alabilme yönündeki amaca ideolojik bir dayanak bulabilmektir. Bilim adamları, Batılılaşmanın Japon ruhunu zedeleyen bir hastalık olduğunu, modernin Avrupalı olduğunu, düşmanın "Amerikanizm" olduğunu düşünmüşlerdir. Aynı zamanda yeni dünyaya karşı savunma halindeyken Avrupa ile işbirliği yapılması gerektiğini söylemişlerdir (Buruma, 2004, s. 279). Japonya, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında yeni küresel düzen arayışında Oksidentalizmi, geleceğe karşı bir tehdit olarak görmeyen yanı sıra emperyalist güçlerle rekabet etme adına Batı ile işbirliğini gerekli görmüştür. Bu noktada Ruparell, Oksidentalizm, Oryantalizm gibi zorunlu olarak emperyal güçle bağlantılı mıdır? Sorusu ile cevap arar. Ruparell'in bu soruya cevabı olumsuz olmasına rağmen bu soru Oksidentalizmin, Hindu bağlamında ne anlama gelebileceğini ayırt etmeye hizmet etmektedir. Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta Şarklı/Oryantal ayrımı her iki taraf için de geçerlidir. Her kutupsal karşıtlık diğerini yansıtmaya hizmet etmiştir. Said'in, Doğu'nun Batılı insanın retorikine hizmet ettiği vurgusu Hindular içinde söylenebilir. Genel olarak sömürgeleştirilen Hinduların durumunda, Hristiyan sömürgecilere karşılık olarak bu tür bir yönetim elbette siyasi bir güç konumundan yürütülmemiştir. Hinduların Hristiyan ya da diğer yabancı geleneklere verdikleri yanıtlar hem

ötekinin yorumlanması hem de ötekinin ışığında kendi geleneklerini yeniden tanımlanması olarak anlaşılabilir. Oksidentalizm ön kabuller, bu yorumlara ve yeniden tanımlamalara dayanır. Oryantalizm gibi Hindu Oksidentalizmi de nesnesine onu kontrol etmek veya manipüle etmek amacıyla bir dizi tutum, ön kabul, sosyal ve akademik yapı uygulamıştır. Bunu yaparken hem nesnesini hem de kendisini yeniden tanımlamıştır. Hinduların ötekini tanımlarken kullandığı kategoriler, Halbfass'ın eksiklik sapma ve değer eksikliği olarak temel normların ihlali ile ilgili olarak tanımladığı ve genellikle yabancı olana atıfta bulunmak için "mleccha" terimini kullanmışlardır. İyonyalılar için yavana, Persler için purasxka ve Romanlar için raumaka gibi belirli gruplara veya halklara atıfta bulunmuşlardır. Bunlar genel olarak aşağılama terimleriydi (Ruparell, 2000, s. 2). Bu bağlamda Hint Oksidentalizmi, ötekini nesne olarak konumlandırmış ve böylece kendisini tanımlama yoluna başvurmuştur. Bu tanımlama süreci ötekini değersiz görme ve aşağılama şeklindedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Hint Oksidentalizminin, yöntem olarak Oryantalizm ile benzer özellikler gösterdiği söylenebilir.

Doğu için ortak bir Oksidentalizmin varlığından bahsedilemediği için her medeniyet kendi Oksidentalizmini kurmak zorundadır. Örneğin İslam Oksidentalizmi sadece İslam ülkelerini değil başka bir coğrafya üzerinde yer alan Müslümanlar tarafından da yürütülebilir (Metin, 2021, ss. 115-116). Küresel Kapitalizmin Doğu ve Batı da yarattığı olumsuz ortam tepkiye dönüşebilir. Özellikle İslam coğrafyasının temsil ettiği Oksidentalizm yaklaşım, kendisini modernite ve onun kültürel kaynaklarını tanımlayan Batı ile bir hesaplaşma olarak görmektedir (Özçelik, 2017, s. 133). Arapların Batı'ya, Amerika'ya ilişkin algıları zaman ve mekân içinde değişiklikler gösterir. Arap Oksidentalizmi, öncelikle Batı'nın dış politikalarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Arap Oksidentalizminin doğası ve temel nedenlerine ilişkin basit ve ikilemli iki görüş vardır. İlk görüş, çağdaş Arapların Amerika ve Batı algılarını esas olarak Arap tarihi ve kültürünün, özellikle de kilise öğretilerinin akılsız yansımaları olarak İslam dini, savunucuları tarafından doğası gereği gayrimüslimlere karşı düşmanca bir tutum olarak değerlendirilir. İkinci görüş, Arapların Amerika'nın dış politikalarına mekanik bir tepki olarak değerlendirilir. Bu iki yaklaşımda, sınırlı sayıda esnek olmayan politika seçenekleri mevcuttur. Bu bağlamda, ilk yaklaşım, Arap ve Müslüman dünyasına yönelik mevcut Amerikan dış politikalarının yeniden değerlendirilmesidir. İkinci yaklaşım ise, Batı'nın değişmesi gerektiği dışında çok fazla politika seçeneği sunmamaktadır (Bayoumi, 2005, s. 7). Arap Oksidentalizmi zaman ve mekân içinde farklılık göstermiş olmasına rağmen Arap milliyetçiliği temelleri üzerinde gelişerek Batı'ya karşı tepki olarak yansıdığı söylenebilir.

Çin'de ve farklı coğrafyalarda, Oryantalizme, söylemsel pratik olarak adlandırılabilir Oksidentalizm eşlik etmiştir. Batılı ötekisini yapılandırarak, Doğu'nun da bu sürece katılmasına izin vermiştir. Kendine mal etme sürecinde

aktif ve yerel yaratıcılık, Batılı diğerleri tarafından tahsis edildikten ve inşa edildikten sonra, sürekli revize ve manipüle etmenin bir sonucu olarak dayatılmıştır. Böylece Çin Orienti, belirli bir söyleme damgasını vurduğu yeni bir söylem üretmek ideolojik bir işleve hizmet etmiştir. Çin Oksidentalizmi, siyasi alanda yansıtıldığı şekliyle ve Mao sonrası dönemin edebi ifadeleri birbiriyle ilişkili ancak farklı iki söylem olarak kabul edilebilir. Diğer bir ifadeyle uygulamalar ya da aynı söylemin iki farklı tahsisi çarpıcı biçimde farklı siyasi amaçlar için kullanmıştır. Çin hükümeti Oksidentalizmi, milliyetçiliği desteklemek için bir araç olarak kullanmıştır. Bu süreçte, Batılı öteki, Çinli bir hayal gücü tarafından yorumlanmakta ve bu yorumlama sürecinin gerisinde Batı'yı disipline etmek ve Çinlilerin kendi benliklerine hükmetme amacı yer almaktadır (Chen,1995,ss. 4-5). Çin Oksidentalizmi ideolojik bir işleve hizmet etmiş ve milliyetçiliği desteklemek için kullanılmış olmasına rağmen Chen, Çin Oksidentalizmini Batı Oryantalizminin bir ürünü olduğunu belirtmiştir (Chen, 1995, s. 7). Dolayısıyla Batı'nın Oryantalist faaliyetleri Çin Oksidentalizminin oluşmasına ve gelişmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca Çin Oksidentalizminin, milliyetçiliği desteklemek için ideolojik bir araç olarak kullanıldığı sonucuna varılabilir.

Oksidentalizmin hangi coğrafyada ortaya çıktığı fark etmez. Oksidentalizm, aşağılanma ve yenilgi duygusundan beslenir. 1930'larda Japonya, Batı tarafından hakir görüldüğünü, Japonya'nın Batı'nın efendilik tasladığını hissettiği söylenebilir. Aynı şey "Asya ve Avrupa'nın uzak kıyılarına sıkışık kalmış, aşağılık sonradan görmeler" rolünü üstlenen Ruslar için de geçerlidir. Geçmişte kurdukları muhteşem uygarlığa karşın Aydınlanma sonrası Batı'nın gerisinde kalan Arap dünyası da başarısızlık ve aşağılanma duygusu yaşayan toplumlara örnek verilebilir (Buruma, 2004, s. 281). Batı'nın Oryantalizmi bir araç olarak farklı mekânlarda uygulaması Oksidentalizmi hayata geçirmiştir. Oksidentalizm mekân ve zamana göre farklı anlamlar ifade etse de aslında oluşum itibari ile Batı modernitesine ulaşma ve Batı'ya karşı tepki olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Oryantalizm, Doğuculuk veya Şarkiyatçılık, Batı'nın Doğu'yu algılama ve temsil etme biçimidir. Oksidentalizm, Batıcılık veya Garbiyatçılık, Batı'ya ait düşünce ve değerlerin savunulması olarak tanımlanabilir. Batı'nın Doğu'yu, Doğu'nun da Batı'yı anlama ve tanımlama süreci aslında bir takım temsil ve algılardan ibarettir. Bu algı elbette basit bir tanıma süreci değil güç ve hegemonya ilişkisidir.

Doğu'nun küresel etkisi, özellikle coğrafi keşifler ile birlikte son bulmuştur. Bu tarihsel süreçte, Batı, Doğu'nun kaynaklarını kullanarak yükselmeye devam etmiştir. Batı, Doğu'ya ait kaynakları kendi emelleri uğruna kullanarak bugünkü Batı toplumu ve Batı imajını inşa etmiştir. Batı tarihsel perspektifte değerlendirildiğinde, farklı kültürlerle kurduğu ilişkilerle

şekillenmiştir. Bu durum Batı'nın kendisini Batı dışı toplumlarla karşılaştırarak tanımlamasıyla sonuçlanmıştır. Bu tanımlama, Batı'nın içinde bulunduğu dönemin koşullarını değerlendirerek kendini üstün görmesi sürecini kapsar. Batı'nın sahip olduğu bu üstünlük algısı birtakım kuram ve paradigmalara dinamizmini korumuştur.

Coğrafi keşifler öncesinde dar bir alanla sınırlı olan Oryantalizmin alanı coğrafi keşifler sonrası farklı yerlerin bulunmasıyla sınırları genişlemiştir. Bu durum Oksidentalizm için değerlendirildiğinde ABD ve Kanada'nın dahil olduğu, Avrupa kıtasında yer alan ülkeler ve Rusya'yı kapsayan bir coğrafi sınıra denk gelir. Oryantalizm ve Oksidentalizmin gelişim seyri itibariye coğrafyalara benzer ve farklı şekillerde yansımaktadır. Oryantalizm, başta İngiltere olmak üzere Batı coğrafyasında, İslam dini ve Doğu toplumlarını tanıma, bilme ve aşağılama şeklinde algılanmış ve Batı'nın sömürgeci hedeflerini gerçekleştirme adına araç olarak kullanılmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrası Avrupa'da süper güç konumuna gelen Amerika Birleşik Devletleri ise Oryantalizmi, İngiltere ve diğer Batılı ülkelerin algıladığı şekilde algılamıştır. Bu dönemde bir diğer süper güç olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Oryantalizmi Batı hegemonyasını reddetme ve emperyalist güçlere karşı savaşan toplumlara destek verme şeklinde değerlendirmesine rağmen temelde Sovyet Rusya da kendini özne konumunda kendi dışındaki toplumlara da nesne konumunda görmüştür. Oksidentalizm, Japonya'da modernite ve gelenek çatışması şeklinde gelişen ideolojik bir olgu iken, Arap toplumlarında Arap milliyetçiliğini canlı tutma ve Batı'ya karşı savaş, Hindistan'da ön kabul ve aşağılama, Çin'de ise milliyetçiliği desteklemek için ideolojik bir araç olarak vücut bulmuştur.

Oryantalizm ve Oksidentalizmin tanım ve sınırlarında farklılıklar görülebildiği gibi Oryantalizm ve Oksidentalizmin mekâna yansımaları da farklılık göstermektedir. Batı Oryantalist emelleri gereği kendini özne konumunda gördüğü gibi Oksidentalizm de emellerine ulaşma adına kendini özne konumunda görme yöntemine başvurmuştur.

Yazarların katkı düzeyleri:	Birinci yazar %50, İkinci yazar % 50
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Biriminin İSBF.22.07 nolu projesi ile desteklenmiştir.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2006). Her karşılaşmanın iki yanı vardır. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 6/3 427-436.
- Anaz, N. (2012). Siyasi coğrafyada yeni eğilimler ve popüler jeopolitik, 17-38. (Editör). Anaz, N., Özkan, M., *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*. İlke yayıncılık

- Bayoumi, A. (2005). Occidentalism in late nineteenth century Egypt (Master's thesis, Duquesne University). Retrieved from <https://dsc.duq.edu/etd/28>
- Buruma, I. (2004). Oksidentalizmin kökenleri. (Çev. A. Kaftan), *Cogito*, s.40, 278-285.
- Buruma, I. Margalit, A. (2006). Batıya karşı savaş. (Çev. A. Çaycı) *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. 6/3, 313-320.
- Bulut, Y. (2014). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul
- Chen, X. (1995). *Occidentalism: A theory of counter-discourse in Post-Mao China*. New York: Oxford University
- Çaycı, A. (2015). *Oryantalizm Oksidentalizm ve Sanat*, İstanbul
- Derin, S. (2017). *İngiliz Oryantalizmi ve tasavvuf*, Küre yayınları
- Germener, S. İnankur, Z.(1989). *Oryantalizm ve Türkiye*. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları 4.
- Gökmen, M. Haas, T. (2012). Arap dünyasına dair modern Ortadoğu tasavvuru, 39-56. (Editör). Anaz, N. Özkan, M. *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*. İlke yayıncılık.
- Gökmen, M. (2012). Uluslararası insan hakları: Ortadoğu'da beyaz adamın yeni misyonu, 114-134. (Editör). Anaz, N. Özkan, M. *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*. İlke yayıncılık.
- Hanefi, H. (2004). İslam ve Batı: Çatışma mı diyalog mu? *Cogito*, s.40, 278-285
- Kanar, Y. (2006). *Batı'nın Doğusu, Avrupa Barbarlığının Küreselleşmesi*, Kitabevi
- Keyman, F. Mutman, M. Yeğenoğlu, M. 1999. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. İletişim yayınları
- Kontny, O. (2002). Üçgenin Tabanım Yok Sayan Pythagoras: Oryantalizm ve Ataerkillik Üzerine, *Doğu Batı Düşünce dergisi*, yıl 5, sayı 20
- Kutluer, İ. (2006). Hangi oksidentalizm? *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 6/3, 437-452.
- Lewis, B. (2014). *Tarih notları*, (Çev. Ç. Sümer), Arkadaş yayınevi
- Metin, A. (2021). *Oksidentalizm, iki Doğu iki Batı*, Açılım Kitap
- Mutman, M. (1999). Oryantalizmin gölgesi altında: Batıya karşı İslâm, Derleyen, Keyman, F. Mutman, M. Yeğenoğlu, M. *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. İletişim yayınları
- Özçelik, T. G. (2017). *Oksidentalizm*. Ekin Basım yayın
- Ruparell, T. (2000). Hindu Occidentalism, *Journal of Hindu-Christian Studies*: Vol. 13, Article 9. Available at: <http://dx.doi.org/10.7825/2164-6279.1229>
- Said, Edward W. (1998). *Oryantalizm*. (Çev. N. Uzel), İrfan yayıncılık
- Said, Edward W. (2013). *Şarkiyatçılık*. (Çev. B. Ülner). Metis Yayınları
- Sibai, M. (1993). *Oryantalizm ve Oryantalistler*. (Çev. M. Uğur). Beyan Yayınları.
- Turner, B. S. (2003). *Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm*. (Çev. İ. Kapaklıkaya). Anka yayınları
- Uluç, G. (2009). *Medya ve oryantalizm*, Anahtar kitaplar yayınevi
- Venn, C. (2000). *Occidentalism: Modernity and Subjectivity*, London, Sage Publications
- Yavuz, Ş. (2006). Takdirden tahayyüle: dinin kadastrolaşması ve varlığın ötekileştirilmesi bağlamında oksidentalizmi yeniden düşünmek. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 6/3, 107-122.